

PONOVIMO I PROŠIRIMO ZNAJJE

(Ponavljanje gramatičkoga gradiva 5. razreda)

Vrste riječi

Obnovljena klupa

Pokraj *prozora*, u *dnu* prostrane *učionice* živjela je *svoje* dane *jedna* stara *klupa*. Bila je najstarija i najtužnija. *Nitko je* nije pazio. Gurali su *je*, nisu znali kako *je* to boli. Neposlušna *djeca* urezivala su na *nju* čudne *znakove* oštrim *predmetima*. U *njoj* su obično sjedila nepažljiva djeca, a neki su se *učenici* u *njoj* i svađali i tukli.

I *učiteljica* je često govorila da je prljava i ružna. Ljutila se na učenike koji je nisu čuvali. Stara klupa bila je stoga jako tužna. Pokušala je *to* reći djeci, no nitko je nije htio čuti. S *tugom* se sjećala svojih mladih *dana* kad su je svi pazili i čistili. Zнала je da će je ovako rasklimanu i zaprljanu skoro odnijeti u *spremište*. A onda? Završit će još tužnije.

Jednoga jutra ušao je domar, pa ju je odnio u radionicu. Sljedećeg jutra opet je bila na svome mjestu u učionici. Uredna, čvrsta, svježe obojena. Svi su se čudili kako je do jučer stara klupa postala opet mladom i lijepom. Učiteljica upozori djecu neka je čuvaju. Počeo je prvi sat. Nitko nije slutio kako je do jučer nesretna klupa bila sada opet sretna.

(Ana Blažinčić)

Promotrite i razmislite

Od čega se sastoji navedeni tekst? Naravno, od rečenica, a rečenice se sastoje od riječi. Spadaju li, međutim, sve riječi u istu vrstu?

Prisjetite se vrsta riječi koje ste učili u petom razredu!

U tekstu u boji tiskane riječi (*klupa, prozor, učionica, znakovi, predmeti, radionica, sat* itd.) po nečemu su slične. Sve one, naime, označavaju bića, stvari ili pojave. Takve se riječi nazivaju **imenicama**.

Imenice imaju **rod**: **muški** (*prozor, dan, sat, ravnatelj*),
ženski (*klupa, učionica, razglednica, učiteljica*),
srednji (*spremište, more, mjesto, selo*),
te **broj**:
jedninu (*dan, jutro, domar, baka*) i
množinu (*znakovi, predmeti, olovke, djeca*).

Razmislite

Kojim bi se riječima mogle zamijeniti debljim crnim slovima tiskane riječi *je, ju, nju, svi, nitko, svoje*? Naime, sve one zamjenjuju neku drugu riječ: *je, ju, nju* se odnosi na klupu, *svi* na sve učenike, *nitko* ni na jednog učenika, *svoje* na klupine dane itd.

Sjećate li se koje riječi nazivamo zamjenicama, i koje vrste zamjenica poznajemo?

Riječi koje zamjenjuju neku drugu riječ nazivaju se **zamjenicama**.
Postoje **osobne** (lične), **posvojne**, **povratne**, **povratno-posvojne**,
pokazne, **upitne**, **odnosne** i **neodređene zamjenice**.

Zamjenice koje razlikuju rod i broj slažu se s imenicom uz koju stoje.

Riječi *jedna*, *jednoga* i *prvi* podcrtane su. Što li one znače? One označavaju količinu (glavni) ili poredak (redni) nečega. Takve riječi nazivamo **brojevima**.

Od glavnih brojeva *jedan* i *dva* razlikuju rodove, a broj *jedan* i broj, dok ostali glavni brojevi nemaju označenje roda ili broja.
Redni brojevi svi imaju sva tri roda i oba broja.

Prisjetite se

Imenice, zamjenice i brojevi jesu **promjenjive riječi** koje se mijenjaju po padežima. Promjenu riječi po padežima nazivamo **sklonidbom** ili **deklinacijom**. Stoga se te riječi nazivaju još i **sklonidbene riječi**.

Rečenice i rečenični dijelovi

Ponovite što su rečenice!

Rečenica je osnovna jedinica koja ima neki sadržaj,
koja izražava potpunu obavijest.

Glembay: *A kakva je to rasvjeta?*

Leone: *Ne znam. Čini mi se da je negdje u fliglu pregorjela žica. Kurcšlus!*

Glembay: *A zašto to nije reparirano?*

Leone: *Ne znam.*

Glembay: *A ovo ovdje?*

Leone: *To su koferi. Ja pakiram.*

Glembay: *Ti pakiraš?*

Leone: *Da!*

Glembay: *Ti putuješ?*

Leone: *Da!*

(Miroslav Krleža: *Gospoda Glembayevi*)

(fligl – krilo neke zgrade; kurešlus – kratki spoj)

Ovisno o tome što želimo izraziti rečenicama (izjaviti nešto, postaviti pitanje, iskazati osjećaje, poticaje, zahtjeve, želje i slično), dijelimo ih prema sadržaju na **izjavne**, **upitne** i **usklične rečenice**.

Utvrđite vrstu rečenica u citatu Miroslava Krleže iz drame *Gospoda Glembayevi* i dokažite svoju tvrdnju!

Rečenice možemo razvrstati i prema njihovom sastavu.

Jutro je. Ljeto je. Ravnica daleka, široka. Na istoku plamti rumena zora. O rujnom zaneblju crta se rijetka hrastova šumica, tanka šiba seoskog zdenca,

šiljast, tanak zvonik drvene crkvice – sve crno tvojemu oku, jer je rumenilo neba živo i žarko. Rumeno je nebo ... Mjestance B. se budi.

(August Šenoa: *Mladi gospodin*)

Ponovite od čega se sastoje **jednostavne neproširene, jednostavne proširene i složene rečenice!**

Podsjetite se koji su **osnovni rečenični dijelovi** koje ste već u petom razredu upoznali!

To su **subjekt i predikat** sa svojim dopunama.

Na istoku plamti

predikat s dopunom

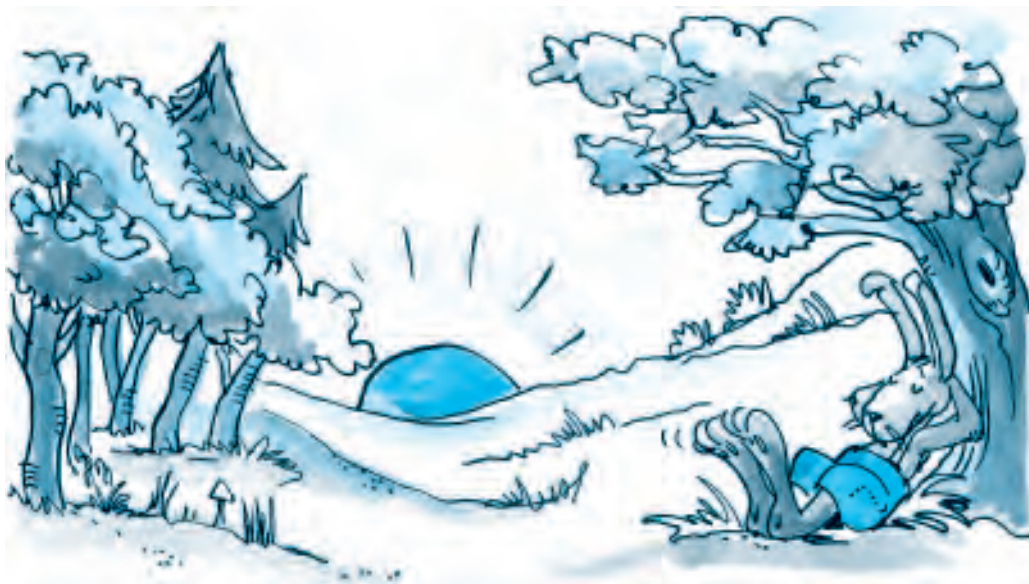
rumena zora.

subjekt s dopunom

Bora mi, hladno je, ljudski te tresse. Samo časak. Življe planuo istok, za šumicom se izvi rujna polutka, crvena kao krv. Zadrhtat ćeš. Al' u hip skoči na nebo zlatno jutarnje sunce. Da oslijepiš! Lijepo li je, bože moj!

(August Šenoa)

Razmislite što nedostaje u sljedećim rečenicama!

Zadrhtat ćeš.   Tko? ... Ti.
Da oslijepiš!   Tko? ... Ti.

U tim rečenicama subjekt nije izrečen, ali ga možemo prepoznati iz glagolskoga nastavka. Takav subjekt nazivamo **neizrečenim** ili **skrivenim subjektom**.

Hladno je.   Što? ... vrijeme, proljeće, svanuće? ...
Ljudski te tresе.   Tko? ... zima, neki drugi čovjek? ...
Lijepo li je!   Što? ... sunce, krajolik? Ne znamo.

U navedenim rečenicama nema subjekta, stoga se one nazivaju **besubjektivnim** rečenicama.

Zapamtite

Besubjektivne rečenice imamo onda kada subjekt nije važno izreći, kada ga ne znamo ili ne želimo imenovati.

U svakodnevnom životu se pojavljuju i takve rečenice u kojima nema glagola, npr. *Dobro jutro! Laku noć! Hvala!* Postoje situacije kada nema vremena za potpunu obavijest, npr. *U pomoć! Vatra!* Takve se rečenice nazivaju **neoglagoljenim, eliptičnim ili krnjim rečenicama**.

Zapamtite

Rečenice u kojima nema glagola (tj. predikata) nazivaju se **neoglagoljenim, eliptičnim ili krnjim rečenicama**. Neoglagoljenim rečenicama pripovijedanje postaje življe i izražajnije.

Objekt

Turistički vodič

*On zna koliko je koje jezero duboko,
koliko koja rijeka plitka,
gdje su se sukobile tvrde glave **vojskovođa**,
kako je tekla koja bitka.*

*Turistički vodič mora znati ispričati
o poznatim ličnostima koji vic.
Mora znati **prigodu i mjesto**
kad je netko takav pred značajnim skupom
zaboravio zatvoriti **šlic**.*

*Mora znati kako se zove i koliko je visoka
koja planina,
koje je u kojem kraju najbolje jelo i piće,
pošto su cipele i tkanina.*

*Turistički vodič je upućen u kilometre,
naročito u godine.*

*Zna imena za razne životinje
kao i za plodine.*

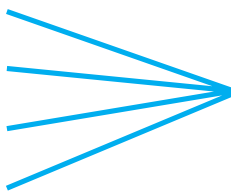
*On zna na kakvoj je cijeni koji bar,
gdje se može otkloniti kakav kvar,
čija je koja u galeriji slika,
koga predstavlja pojedina bista.
Spreman je odgovoriti u dvije riječi
na sva pitanja radoznalih turista.*

*Turistički vodič mora znati životopis
svakog značajnijeg umjetnika ili dužda,
a prije svega mora znati
gdje usput autobus može stati
da bi se popila kava i obavila nužda.*

(Zvonimir Balog)

Podsjetite se

Dopuna predikata kojom se izriče predmet radnje naziva se **objekt**.
Objekt je najčešće imenica ili koja druga imenska riječ u akuzativu.

<i>ispričati</i>	–	ŠTO?	–	<i>vic</i>		akuzativ
<i>zatvoriti</i>	–	ŠTO?	–	<i>šlic</i>		
<i>zna</i>	–	ŠTO?	–	<i>imena</i>		
<i>otkloniti</i>	–	ŠTO?	–	<i>kvar</i>		

Postoje, međutim, riječi i u drugim padežima koje izražavaju predmet radnje. Naravno, u rečenici su i one objekti.

zna ispričati – **O KOME?** – *o (poznatim) ličnostima* – L
 upućen je – **U ŠTO?** – *u kilometre i godine* – A s prijedlogom
 odgovoriti – **NA ŠTO?** – *na sva pitanja* – A s prijedlogom
 – **KOGA?** – *(radoznalih) turista* – G

Zapamtite

Kada glagolska radnja izravno prelazi na objekt u akuzativu, objekt se naziva **izravni** ili **bliži objekt**.

Kada je objekt u nekom drugom padežu (genitivu, dativu, lokativu, instrumentalu), naziva se **neizravni** ili **dalji objekt**.

Kada se objekt izriče s prijedložnim izrazom, naziva se **prijedložni objekt**.

Objekt može biti u svim padežima osim nominativa i vokativa.

Razmislite zašto!

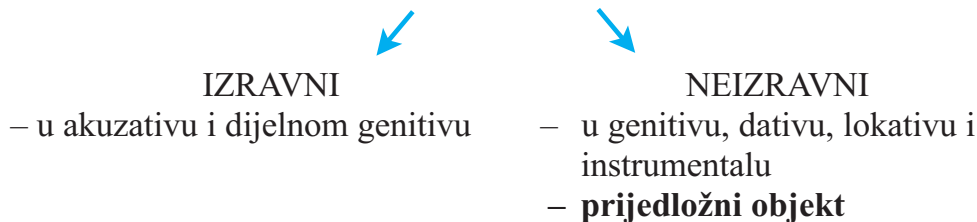
Objekt može biti izražen i imenicom s dopunama (*o poznatim ličnostima, radoznalih turista*), tada se naziva **objektnim skupom**.

Usporedite objekte u sljedećim dvjema rečenicama!

Naš profesor nije imao *čistog papira* – **ČEGA?** – papira – G
 Naš profesor nije imao *čist papir* – **ŠTO?** – papir – A

Genitiv u prvoj rečenici izražava djelomičnost. Takav se genitiv naziva **dijelni genitiv**. Dijelni je genitiv onaj koji se može zamijeniti akuzativom, ali tada se izriče cjelina. Objekt koji je u dijelnom genitivu, također je izravni.

OBJEKT – PREDMET RADNJE

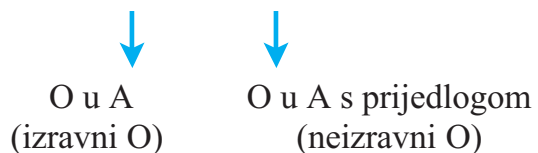

Uz jedan glagol može biti i više objekata:

a) u istom padežu: *Mora znati prigradu i mjesto...*

b) u različitim padežima: *Zna imena za razne životinje ...*

Priložne oznake

*Došao je dan našeg odlaska **na more**. Vlak je kasnio **sto dvadeset minuta** ...
Otac je bio **nepodnošljivo** uznemiren i nervozan. Prepirao se **s nekim***

*željezničarom. Jedan je čovjek galamio kako **kod nas** ništa nije u redu, i kako **u Švicarskoj** vlakovi ne kasne **ni sekunde**, pa je ona zato bogata zemlja. Ja, osobno, nisam **u našem zakašnjavanju** vidio nikakvu nesreću. Ljetovao **na moru** ili **na željezničkoj stanici**, gotovo je isto. Narod se **tu i tamo jednako** gužva, jede, pije, svađa se, zavlači **u hladovinu** i ništa ozbiljno ne radi.*

*Kad je vlak dotutnjao **frkćući** poput razbješnjela bika, zavladao je neviđeni metež. Nisi znao čemu služe vrata, čemu prozori, jer su ljudi nagnuli **unutra kroz sve moguće otvore**. Čini mi se da se **jedan** zabunio i htio ući **kroz dimnjak** lokomotive ... Bilo je gusto i **na krovu** vagona. **Tamo** su se tiskali oni, uglavnom, koji nisu imali kartu. Majka je pomogla ocu da se provuče **kroz prozor** i da nam **na hodniku** zauzme mjesto. Vlak se počeo drmucati, a ja sam još bio **vani**. Jedan dobar čovjek podigao me i gurnuo **kroz prozor** ocu, a kad je htio podići majku, ona ga je ošamarila. Ugurala se **k nama kroz vrata** sva crvena **u licu**. „Prostak”, rekla je **popravljajući** haljinu.*

(Ivan Boždar: *Putositnice*)

Prisjetite se

Riječi i izrazi koji kazuju različite okolnosti glagolske radnje, npr. mjesto, vrijeme, način, nazivaju se **priložne oznake**.
Dopune su glagolu i dio predikatnoga skupa unutar rečenice.

Ponovite

Neke od njih odgovaraju na pitanje:

gdje? – *kod nas, u Švicarskoj, na moru, na željezničkoj stanici, tu, tamo, na krovu, na hodniku, vani, u licu*

kamo? – *na more, u hladovinu, unutra, kroz sve otvore, kroz dimnjak, kroz prozor, k nama* → **priložne oznake mjesta**

kako?, na koji način? – *nepodnošljivo, gotovo, jednako, frkćući, popravljajući* → **priložne oznake načina**

Razmislite na koja pitanja odgovaraju **priložne oznake vremena** i recite nekoliko primjera za njih!

Promotrite i neke nove vrste priložnih oznaka!

<i>Vlak je kasnio sto dvadeset minuta</i>	KOLIKO?	količina
<i>Ne kasne ni sekunde</i>	KOLIKO?	količina
<i>Prepirao se s nekim željezničarom</i>	S KIM?	društvo
<i>Putovali smo na more vlakom</i>	ČIME?	sredstvo
<i>Vlak je kasnio zbog nestanka struje</i>	ZBOG ČEGA?	uzrok
<i>Nije bio u školi zbog bolesti</i>	ZAŠTO? ZBOG ČEGA?	uzrok

Zapamtite

Priložne oznake koje odgovaraju na pitanje **koliko? koliko puta?** i ukazuju na količinu vršenja glagolske radnje, nazivaju se **priložne oznake količine**.

Priložne oznake društva izriču društvo u kojem se vrši glagolska radnja i odgovaraju na pitanje **s kim?**

Priložne oznake koje odgovaraju na pitanje **čime?** i izriču sredstvo kojim se vrši glagolska radnja, zovu se **priložne oznake sredstva**.

Priložne oznake koje ukazuju na uzrok zbog kojeg se vrši glagolska radnja i odgovaraju na pitanje **zašto? zbog čega?**, nazivaju se **priložne oznake uzroka**.

Pripazite

U jednoj rečenici uz glagol može biti i više različitih priložnih oznaka:
Narod se i tu i tamo jednako gužva ...

↓   ↓
POM   PON

Atribut i apozicija

Božić **godine 1940.** bio je vrlo **bogat**, **kriskindl** je donio Tajani puno darova, imala je već **čitavu** kolekciju **mehaničkih** igračaka na navijanje: **bubamaru** koja svijetli, **plesni par**, **dečko u tirolskom odijelcu** podizao je plesačicu u **dindrlici**, **crni pudl** sa **škotskim, kariranim kaputićem** trčao je u krugu, **pile** je neprestano ključalo, **krokodil** je otvarao i zatvarao usta. Nijedno dijete iz **mješovitog** razreda nije imalo toliko **neobičnih** i **skupih** igračaka. Tajana se naravno pretvarala da vjeruje u **kriskindla**, nije to bilo **ono** čudo koje je očekivala, kao ni **sveti Nikola**, ali bili su to dani kojima se radovala, voljela je dobivati darove, voljela je pjevati **božićne** pjesme i jesti sarmu i orahnjaču, čitala je novine i Dostojevskog, a vjerovala je da **njezin** medvjed noću potajno oživljuje. Odlučila je da uči **životinjske** jezike, mislila je da započne s **mačjim** ili **pasjim**, svi su osim tetice mrzili životinje, mama joj je bacila žabe iz **kompot-flaše** kroz prozor i one su se raspale po **betonskom** dvorištu. Mama je jedino podnosila **kanarinca Arna**, taj nevoljnik je **jednog** jutra prilikom čišćenja pobjegao iz kaveza i umiješao se među vrapce. Nikada se nije vratio.

(Sunčana Škrinjarić)

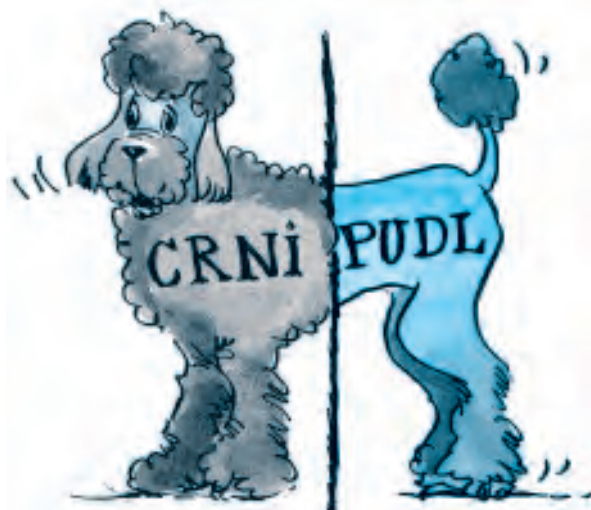
Prisjetite se

Riječi koje se dodaju imenici da bi obogatile njezino značenje,
zovu se **imenički dodaci** ili **atributi**.
Atributi odgovaraju na pitanja: **kakav? koji? čiji?**

KAKAV? KOJI? ČIJI?

IMENICA

bogat ..... *Božić*
mehaničke ..... *igračke*
plesni ..... *par*
crni ..... *pudl*
nijedno ..... *dijete*
životinjski ..... *jezik*

atribut

imenica

Razmisлите! Koje vrste riječi mogu biti atributi?

bogat Božić	nijedno dijete	jednog jutra
skupa igračka	ono čudo	šesti razred
božićne pjesme	njezin medvjed	drugi kat

Atributi mogu biti: **PRIDJEVI**   **ZAMJENICE**   **BROJEVI**

Zapamtite

Atribut koji je izrečen pridjevom, zamjenicom ili brojem naziva se **pridjevski atribut**. On se **slaže s imenicom** uz koju stoji **u rodu, broju i padežu**.

Razmislite! Ima li imenica *Božić*, osim pridjeva *bogat*, još koju dopunu?

Božić godine 1940. bio je vrlo bogat.

Koje ćete pitanje postaviti da biste doznali o kojem se Božiću radi?

Naravno, **koji** Božić? Božić godine 1940.

U ovoj rečenici imenica ima još jednu dopunu koja je također imenica, samo što je ona u genitivu.

Zapamtite

*Imenički dodatak koji je izrečen imenicom najčešće u genitivu, naziva se **imenički atribut**.*

Budući da imenički atribut kazuje pripadnost, u hrvatskom ga je jeziku bolje zamijeniti pridjevskim atributom ako je to moguće.

Npr.: ptica *noći* → *noćna* ptica
obala *mora* → *morska* obala
tečaj *jezika* → *jezični* tečaj

Imenički atribut može biti izrečen i imenicom s prijedlogom (prijedložnim skupom): *kuća na kat* **KAKVA?** na kat

Takav se atribut naziva **prijedložni atribut**.

Razmislite! Može li imenica koja je imenički atribut imati svoje dopune?

tečaj jezika → **imenički atribut** *tečaj hrvatskoga jezika* → **atributni skup**

kuća na kat

kuća na dva kata

ATRIBUT

PRIDJEVSKI

– izražen pridjevom, zamjenicom,
brojem

IMENIČKI

– izražen imenicom u genitivu
– izražen prijedložnim skupom

Usporedite službu atributa u gornjem tekstu sa službom istaknute imenice u sljedećim primjerima!

kompot-flaša   KAKVA flaša?
kanarinac **Arno**   KOJI kanarinac?

Istaknute imenice u ovim primjerima imaju istu službu kao i atributi u navedenom tekstu, tj. pobliže određuju imenicu.

Imenica koja dopunjuje drugu imenicu i slaže se s njom u padežu, naziva se **apozicija**.

Razmislite! U čemu se razlikuje apozicija od imeničkog atributa!

Božić **godine 1940.**

↓   ↓
N   G

IMENIČKI ATRIBUT

Podnosila je *kanarinca* **Arna**

↓   ↓
A   A

APOZICIJA

Razlika je, naime, u tome što se apozicija slaže u padežu s imenicom uz koju stoji, a imenički atribut se ne slaže s njom.